

УДК 379.85

[https://doi.org/10.52058/2708-7530-2022-1\(19\)-391-403](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2022-1(19)-391-403)

Чубрей Олександра Степанівна доктор педагогічних наук, доцент кафедри економічної географії та екологічного менеджменту, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, вул. Коцюбинського, 2, м. Чернівці, 58012, <https://orcid.org/0000-0003-4276-1396>

Зарубіна Антоніна Володимирівна кандидат географічних наук, доцент, старший викладач кафедри природничих наук, хімії, географії та методик їхнього навчання, Центральноукраїнський державний педагогічний університет імені В. Винниченка, вул. Шевченка, 1, м. Кропивницький, 25006, <https://orcid.org/0000-0002-1457-9485>

Голубець Ірина Миколаївна кандидат культурології, старший викладач кафедри готельно-ресторанного і туристичного бізнесу, Приватний вищий навчальний заклад «Київський університет культури», вул. Чигоріна, 20, м. Київ, 01042, <https://orcid.org/0000-0002-3491-0155>

РИНОК ТУРИЗМУ: ПАНДЕМІЧНІ ПРОБЛЕМИ ТА НОВІТНІ ПЕРСПЕКТИВИ

Анотація. У статті досліджуються особливості пандемічних проблем, які вплинули на ринок туризму та новітні перспективи його розвитку як одного із важливих структурних елементів в секторі економіки країни. Встановлено, що туристична галузь докладає значний внесок в створення робочих місць, соціально-економічний та культурний розвиток у всьому світі. Визначено, що індустрія туризму та відпочинку найбільше постраждала від пандемії COVID-19, насамперед, від заходів, необхідних для стримування пандемії. Виявлено, що станом на 20 квітня 2020 року, до 97 туристичних напрямків закрили кордон або його частину, близько 65 країн та територій запровадили заходи щодо обмеження або заборони внутрішніх або зарубіжних польотів, близько 39 країн закрили кордони для деяких груп туристів, що прибувають з місць, де COVID-19 має високі темпи поширення, і близько 7% територій, що залишилися, застосовували деякі інші профілактичні заходи, такі як 14-денний карантин для туристів або людей, які переїжджають із іншої країни. Визначено, що кількість іноземних туристів зменшилася на 20-30%, що призвело до збитків у розмірі 300-450 млрд дол. США для міжнародного туризму до кінця 2020 року. Доведено, що найбільш постраждалими регіонами є Північно-Східна Азія, Південно-Східна Азія, Океанія, Північна Африка та Південна Азія, а найменше постраждали регіони Північної Америки, Західної Європи та Карибського басейну. ЮНВТО зазначає, що експерти з туризму

очікують повернення до рівня прибуття туристів, котрий був у допандемічному періоді, до 2023 року або пізніше, а деякі вважають, що до 2024 року або й пізніше. Проаналізовано представлені ЮНКТАД три сценарії, щодо потенційного економічного впливу пандемії на туристичний сектор та сектори, прямо чи опосередковано з ним пов'язані. Виявлено, що криза, пов'язана з COVID-19, є переломним моментом для узгодження зусиль щодо підтримки засобів до існування, залежних від туризму та у відповідності до Цілей сталого розвитку. Встановлено, що Дорожня карта трансформації туризму має охоплювати п'ять пріоритетних напрямків.

Ключові слова: ринок туризму, туристична діяльність, пандемія COVID-19, ЮНВТО.

Chubrei Oleksandra Stepanivna Dr. in Pedagogics, Professor, Associate Professor of the Department of Economic Geography and Environmental Management, Chernivtsi National Pedagogical University, Kotsyubynskoho St., 2, Chernivtsi, 58012, <https://orcid.org/0000-0003-4276-1396>

Zarubina Antonina Volodymyrivna Ph.D. in Geography, Associate Professor, Senior Lecture of the Department of Natural Sciences, Chemistry, Geography and Methods of Teaching, Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University, Shevchenka St., 1, Kropyvnytskyi, 25006, <https://orcid.org/0000-0002-1457-9485>

Holubets Iryna Mykolaivna Candidate of Culturology, Senior Lecture of the Department of Hotel and Restaurant and Tourist Business, Private Higher Educational Establishment «Kyiv University of Culture», Chigorina St., 20, Kyiv, 01042, <https://orcid.org/0000-0002-3491-0155>

TOURISM MARKET: PANDEMIC PROBLEMS AND LATEST PROSPECTS

Abstract. The paper studies the features of pandemic problems that have affected the tourism market and the latest prospects for the development of the tourism market as one of the important structural elements in the economy. It is established that the tourism industry makes a significant contribution to job creation, socio-economic and cultural development around the world. It is determined that the tourism and leisure industry has suffered the most from the COVID-19 pandemic, primarily from the measures needed to contain the pandemic. It is established that as of April 20, 2020, up to 97 tourist destinations have closed the border or part of it, about 65 countries and territories are implementing measures to restrict or prohibit domestic or foreign flights, about 39 countries have closed borders for some groups of tourists arriving, where COVID-19 has a high rate of spread, and about 7% of the remaining areas have applied some other preventive measures, such as a 14-day

quarantine for tourists or people moving from another country. It is established that the number of foreign tourists decreased by 20-30%, which led to losses of 300-450 billion dollars. USA for international tourism by the end of 2020. The most affected regions were identified as Northeast Asia, Southeast Asia, Oceania, North Africa, and South Asia, with the least affected regions of North America, Western Europe, and the Caribbean. It was found that UNWTO notes that tourism experts expect to return to the level of arrival of tourists to COVID-19 by 2023 or later, and some believe by 2024 or later. The three scenarios presented by UNCTAD regarding the potential economic impact of the pandemic on the tourism sector and sectors directly or indirectly related to it were analyzed. The COVID-19 crisis has been identified as a turning point in coordinating efforts to support tourism-dependent livelihoods and the Sustainable Development Goals. It has been established that the Roadmap for Tourism Transformation should cover five priority areas.

Keywords: tourism market, tourism activity, COVID-19 pandemic, UNWTO.

Постановка проблеми. Сьогодні у світовій практиці туризм є соціально-економічною галуззю, яка швидко розвивається, а значення якої з кожним роком зростає. Характерним для сучасного етапу розвитку туризму є зміна його організаційних форм та проникнення в туристичний бізнес транспортних, торговельних, промислових та інших компаній. Індустрія туризму в сучасному світі значно посилила свій вплив на український і зовнішні ринки, розвиваючи соціально-економічний рівень окремих регіонів і країни в цілому. Отже, існує міцний зв'язок між розвитком туризму та економічним зростанням, що також стимулює розвиток інших суміжних підприємств у країні.

На сьогоднішній день туризм позитивно впливає на економіку країни, оскільки ця галузь розвивається з кожним днем і займає чільне місце серед інших галузей країни, що надає особливу перевагу в подальшому розвитку туристичної діяльності та її особливому внеску в економіку країни. Таким чином, індустрія туризму прямо і опосередковано впливає на розвиток різноманітних галузей народного господарства в усіх країнах світу, розвиток соціальної та культурної інфраструктури території, збільшення потенціалу сфери послуг та будівництва, що, у свою чергу, створює передумови для збільшення робочих місць та підвищення рівня зайнятості тих, хто обслуговує галузі народного господарства.

Мультиплікативний ефект від розвитку туризму визначається у значному внеску в економіки різних країн і регіонів. Тому кризові явища в туристичній галузі, які спостерігаються через сучасні умов, через боротьбу з коронавірусною інфекцією у понад 210 країнах світу, тягнуть за собою негативні наслідки в інших галузях національної економіки. Пандемія COVID-19 завдала серйозного впливу на широкий спектр секторів економіки, зокрема на туристичну індустрію, а особливо в тих країнах, де економіка в основному залежить від туризму, тому сьогодні надзвичайно актуальним є дослідження пандемічних проблем та новітніх перспектив на ринку туризму.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тематику пандемічних проблем та новітніх перспектив на ринку туризму досліджує значна кількість науковців. Зокрема, наукові праці А. Агіяра, А.А. Смагіна, В.В. Чижикова, Д. Аббаса, Д.Р. Бекбулатова, Е. Коронга, К.Р. Аббасі, М.В. Сошенка, М. Туфаїла, М. Чепелева, Н.В. Лутовінова, Р. Макдугала, присвячені аналізу деяких аспектів та особливостей впливу пандемії COVID-19 на ринок туризму, які вплинули на переміщення туристів в світі.

Метою роботи є дослідження пандемічних проблем та новітніх перспектив на ринку туризму. Для досягнення мети визначено наступні завдання: 1) визначити пандемічні проблеми, які вплинули на ринок туризму; 2) проаналізувати новітні перспективи розвитку ринку туризму. При проведенні дослідження були використані загальнонаукові й спеціальні методи дослідження, зокрема аналіз і синтез, порівняння, узагальнення, системно-структурний та статистичний аналіз.

Виклад основного матеріалу дослідження. У глобальному масштабі подорожі та туризм докладають значний внесок в економіку через створення робочих місць, соціально-економічний та культурний розвиток у всьому світі [1]. Індустрія туризму та відпочинку відіграє життєво важливу роль в економічній діяльності та задоволенні потреб людей [2]. Ця галузь завжди переживає найтяжчі удари від різних захворювань, епідемій, сезонного грипу та глобальних пандемій [3].

З кінця грудня 2019 року поява пандемії COVID-19 спричинила безпрецедентні глобальні кризи в галузі охорони здоров'я, надзвичайні соціальні ситуації та глибокі несприятливі наслідки для світової економіки. Пандемія COVID-19 призвела до глобальних проблем, економічних криз та криз у сфері охорони здоров'я, а також спричинила побічний вплив на глобальні галузі, включаючи туризм та подорожі, які здійснюють основний внесок в індустрію послуг у всьому світі [4-7]. Індустрія туризму та відпочинку найбільше постраждала від COVID-19, оскільки дана галузь належить до найбільш вразливих галузей у всьому світі [8].

Отож, пандемія COVID-19 має руйнівний вплив на економіку та зайнятість у світі. Індустрія туризму сильно страждає від заходів, необхідних для стримування пандемії, і малоімовірно, що вона повернеться до нормального стану найближчим часом. Навіть після поступового зняття стримувальних заходів, туристичні підприємства, що утримались в період кризи, ймовірно, і надалі стикатимуться з викликами і повільним відновленням. Пандемія COVID-19 здійснює негативний вплив і на галузі внутрішнього туризму, оскільки, за оцінками, стримуючі заходи обмежують свободу пересування приблизно половини населення Землі [9]. Тим не менш, внутрішній туризм, як очікується, відновиться швидше, ніж міжнародна туристична індустрія.

У зв'язку з різким падінням економічної активності працівники трудомісткої індустрії туризму стикаються з катастрофічним скороченням

робочого часу, потенційною втратою роботи та проблемами, що загострюються, на шляху до гідної праці [10]. Самозайняті працівники та ті, хто зайнятий на мікропідприємствах, разом представляють майже 60% усіх працівників в сфері туризму та гостинності. Глибокому негативному впливу піддаються всі галузі, на які туризм має суттєвий мультиплікативний ефект, включаючи цивільну авіацію, ремісниче виробництво, сільське господарство та постачання продовольства та напоїв. Скасування рейсів та закриття аеропортів призвели до тимчасової втрати понад 10 млн робочих місць у цивільній авіації. Іншою проблемою є високий рівень неформальної зайнятості в туристичному секторі частково через його сезонний характер, який посилюється слабким режимом регулювання та правозастосування та низьким рівнем організації праці працівників [11].

Індустрія туризму досі не оговталася від впливу пандемії, тому говорити про вихід з кризи, ще дуже рано, оскільки карантинні заходи продовжуються і захворюваність на вірус SARS-CoV-2 ще не взята під контроль у всьому світі. У період з весни по літо пандемія COVID-19 викликала низку зривів у планах поїздок, відпочинку та поїздках, які були оприлюднені. Уряд обмежив внутрішні та зарубіжні польоти, щоб заблокувати кордон, і дистанціюватися від суспільства, щоб обмежити поширення хвороби у періоди, які часто вважаються піком туристичної індустрії. Дані заходи принесли збитки в мільярди доларів як авіакомпаніям, так і готелям, курортам, розважальним центрам та туристичним пам'яткам, а мільйони людей в індустрії туристичних послуг втратили роботу.

Згідно зі статистичними даними Всесвітньої туристичної організації (ЮНВТО) станом на 20 квітня 2020 року, до 97 туристичних напрямків (близько 45% від загальної кількості світових туристичних напрямків) закрили кордон або його частину, близько 65 країн та територій (близько 30%) запроваджують заходи щодо обмеження або заборони внутрішніх або зарубіжних польотів, близько 39 країн (близько 18%) закрили кордони для деяких груп туристів, що прибувають з місць, де COVID-19 має високі темпи поширення, і близько 7% територій, що залишилися, застосовували деякі інші профілактичні заходи, такі як 14-денний карантин для туристів або людей, які переїжджають із іншої країни.

До кінця 2020 року багато країн добре контролювали епідемію, як правило, азіатські країни, такі як В'єтнам, Китай, тому було знято або послаблено багато заборон, де дані заходи не покращили ситуацію. Кількість іноземних туристів зменшилася на 20-30%, що призвело до збитків у розмірі 300-450 млрд дол. США для міжнародного туризму до кінця 2020 року, що еквівалентно майже одній третині з 1 500 млрд дол. США, які галузь заробила у 2019 році.

Згідно з останніми оцінками, у 2020 році в Азії спостерігається найвищий спад доходів від подорожей та туризму. У Європі, де в туристичній індустрії зайнято близько 13 мільйонів людей, очікується, що дохід у розмірі близько

1 мільярда євро на місяць буде втрачено через коронавірус, при цьому Італія та Іспанія є найбільш постраждалими країнами від пандемії.

У 2020 році іспанська туристична індустрія втратила близько 55 мільярдів євро, а Каталонія не дорахувала майже 11 мільярдів євро від туризму. Очікується, що найбільше постраждає Китай, де на туризм припадає 11% ВВП, і якщо епідемія продовжиться, збитки, ймовірно, збільшаться. Ще до однієї групи найбільш постраждалих країн відносять СІДС (SIDS - Small Island Developing States), які є малими острівними країнами, оскільки на туристичний сектор припадає майже 30% їхньої економіки, а будь-який такий серйозний «економічний шок» важко регулювати.

Сильні потрясіння, також торкнулися країни Африки на південь від Сахари, де кожен двадцятий працівник зайнятий у туристичному секторі: за оцінками недавнього дослідження Африканського союзу, сектор туризму в Африці, за даними експертів, становить не менше 50 млрд дол. США і не менше 2 мільйонів робочих місць в індустрії туризму, через спалах пандемії зазнали руйнівних наслідків такі туристичні напрямки, як Сейшельські острови, Кабо-Верде, Маврикій та Гамбія, де ринок індустрії туризму зменшився мінімум на 7% [12].

ЮНВТО повідомляє, що майже всі країни запровадили ті чи інші обмеження на поїздки, такі як заборона на поїздки, візовий контроль та карантин (UNWTO 2020). В результаті міжнародний туризм був майже повністю призупинений у квітні та травні 2020 року. Кількість в'їзних туристів знизилася на 74 відсотки в період із січня по грудень 2020 року, тобто близько 1 мільярда поїздок. Однак, якщо виключити січень та лютий 2020 року до COVID-19, падіння кількості прибулих становитиме 84 відсотки [13].

Найбільш постраждалими регіонами є Північно-Східна Азія, Південно-Східна Азія, Океанія, Північна Африка та Південна Азія. Найменше постраждали регіони Північної Америки, Західної Європи та Карибського басейну. Це свідчить про те, що найбільший вплив припав на країни, що розвиваються. Зменшення кількості туристів у країнах, що розвиваються, є відносно постійним, переважно на 60-80 відсотків (див. рис. 1).

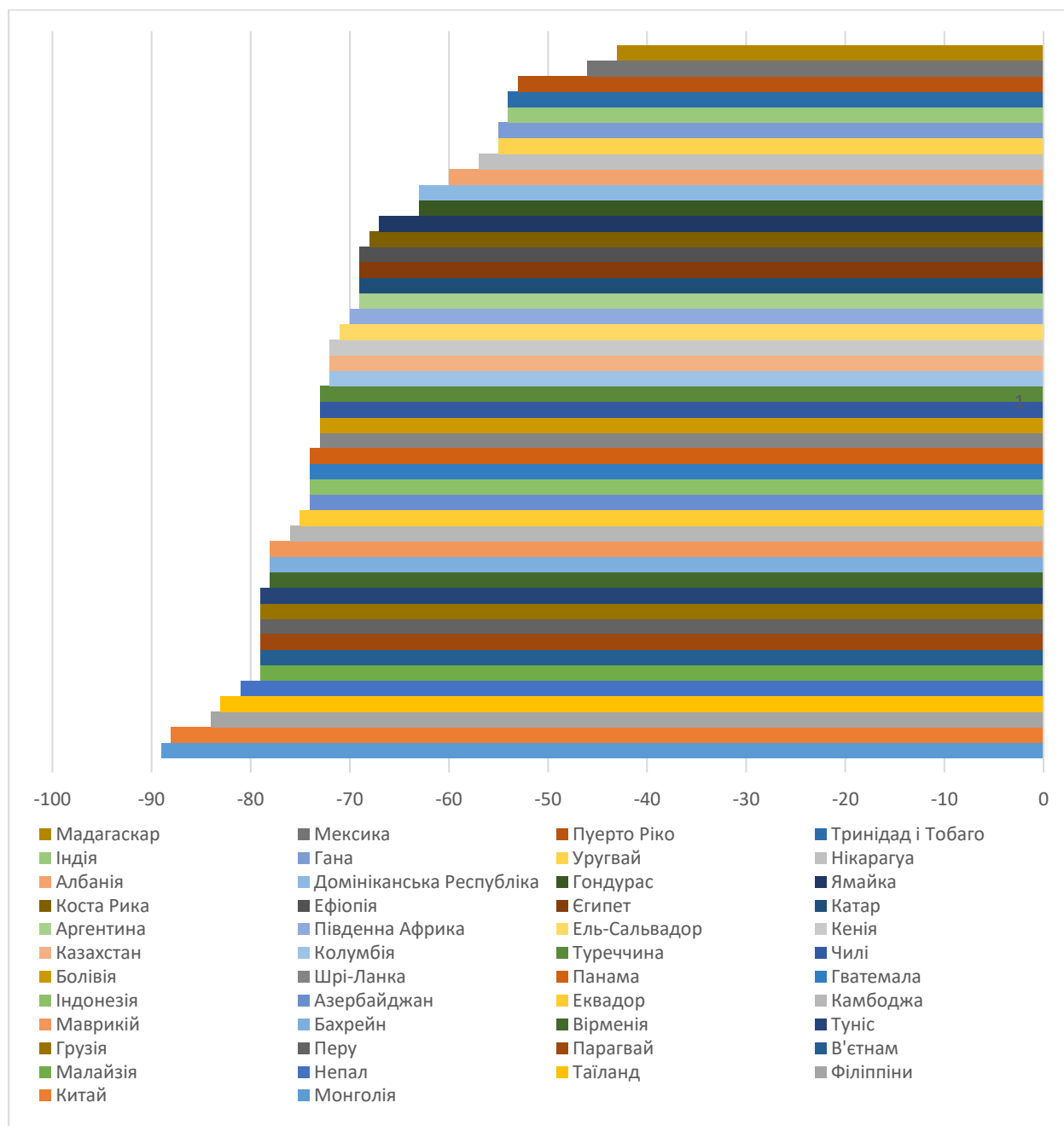

Рис. 1. Зменшення кількості туристів для окремих країн, що розвиваються у 2020 р. (у відсотках)

Примітка: складено на основі джерела: [14].

ЮНВТО зазначає, що експерти з туризму очікують повернення до рівня прибуття до COVID-19 до 2023 року або пізніше [15]. Фактично, майже половина опитаних експертів стверджують, що повернення до рівня 2019 року відбудеться у 2024 році або пізніше [13]. Основними перешкодами є обмеження на поїздки, повільне стримування вірусу, низька впевненість мандрівників і погане економічне середовище. Подорожі адаптувалися до впливу COVID-19, зокрема щодо обмежень на подорожі.

Внутрішні подорожі зросли, але це не достатньо допомагає країнам, що розвиваються, які залежать від міжнародних подорожей. Пенсіонери, які, як правило, витрачають більше на поїздки, частіше залишаються вдома. Молодші мандрівники, більш охоче подорожують під час пандемії, як правило, залишаються довше, але витрачають менше, ніж літні мандрівники. Круїзні судна, які передбачають тривалу подорож, ймовірно, будуть менш популярними, тому країни, що розвиваються, які залежні від прибуття круїзних суден, скоріше за все знадобитися диверсифікувати свої галузі.

Частка вакцинованих може бути показником бажання туристів подорожувати та їх можливостей подорожувати. Цілком імовірно, що туристи, не будуть надавати перевагу подорожам на далекі відстані, а віддаватимуть перевагу ближчим напрямкам з високим рівнем вакцинації. Частка вакцинованих людей значно варіюється в різних країнах, від менше 1 відсотка до понад 60 відсотків [16]. Ймовірно, що туризм у країнах з високою часткою вакцинованих людей відновиться швидше, ніж у країнах з низькою часткою.

У липні 2020 року ЮНКТАД у своїй доповіді про COVID-19 і туризм представив три сценарії, щодо потенційного економічного впливу пандемії на туристичний сектор та сектори, прямо чи опосередковано з ним пов'язані [17]. За оцінками, 12-місячний карантин обійдеться в 3,3 трильйона доларів США, включаючи непрямі витрати. Три сценарії, наведені на рис. 2., узгоджуються з прогнозами ЮНВТО на 2021 рік [15].

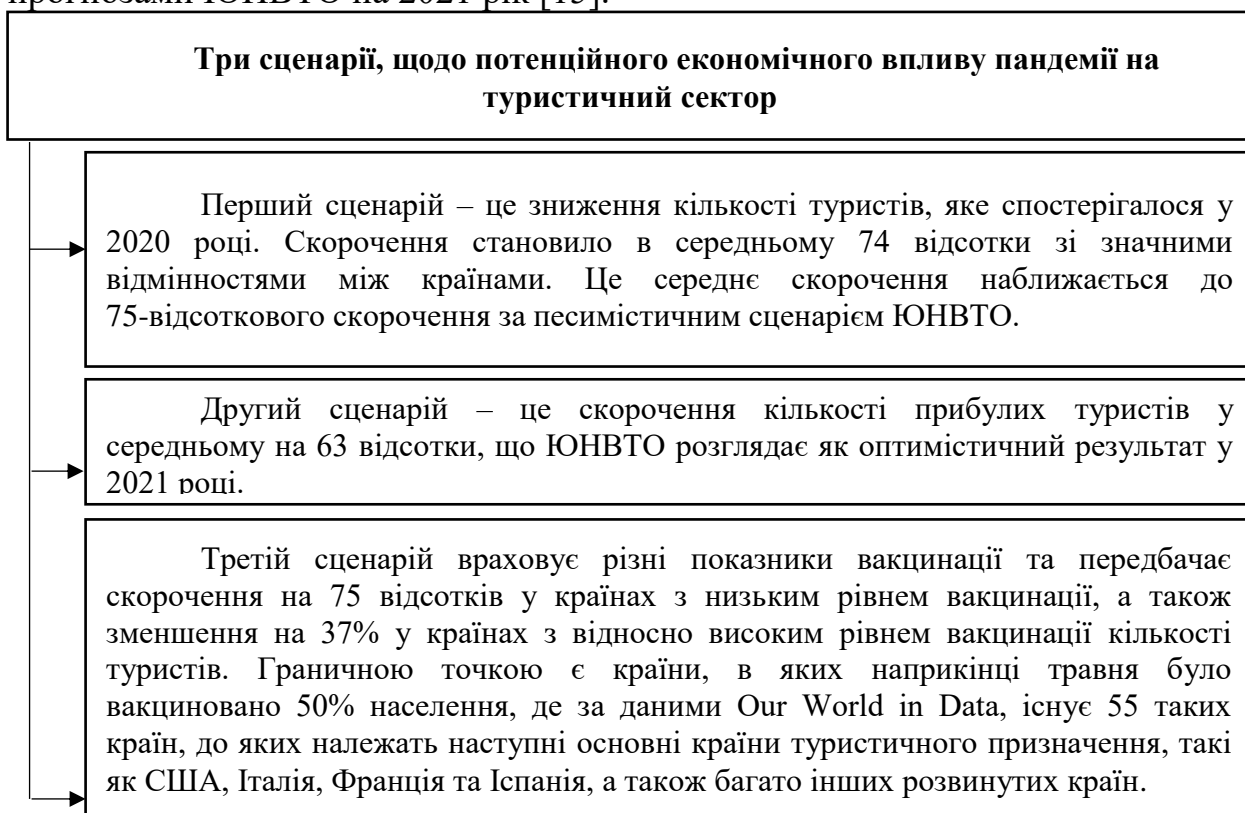

Рис. 2. Три сценарії, щодо потенційного економічного впливу пандемії на туристичний сектор

Примітка: складено на основі джерел: [18; 19].

Представлені результати на рис. 2. ґрунтуються на моделюванні, яке фіксує лише наслідки скорочення туризму, а не будь-які інші державні політики чи заходи, такі як програми економічного стимулювання, які могли б зменшити фактичний вплив змін у туризмі.

Аналіз ЮНВТО показує, що залежно від впливу на зайнятість непрямі наслідки падіння надходжень від туризму збільшують вартість. Це співвідношення сильно варіюється в різних країнах, від одного до трьох або чотирьох разів, що залежить від відсталих зв'язків у туристичному секторі, включаючи безробіття некваліфікованої робочої сили. Ефект дещо більший для країн, що розвиваються, як видно на рисунку 3, оскільки деякі країни, що розвиваються, набагато більше залежать від туризму.

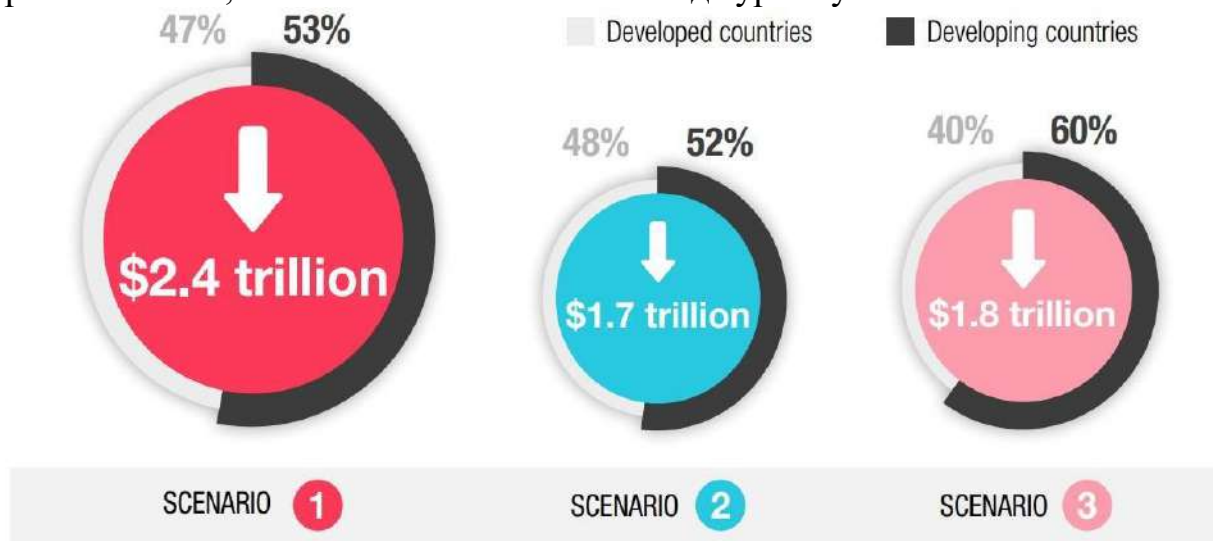

Рис. 3. Вплив падіння туризму та світовий ВВП в 2021 році, три альтернативні сценарії

Примітка: 1) складено на основі джерела: [14]; 2) зниження світових туристичних продажів становить 934 мільярди доларів США за сценарієм 1, 695 мільярдів доларів США за сценарієм 2 і 676 мільярдів доларів США за сценарієм 3.

Часткове відновлення від втрати 74% до 63% зменшує втрати світового ВВП на 30% до 1 696 мільярдів доларів США. Оскільки переваги вакцинації в деяких країнах є більш вираженими, ніж в інших, втрати зменшуються в більшості розвинених країн, але погіршуються в країнах, що розвиваються, де відсутність широкомасштабних щеплень утримує туристів.

На регіональному рівні існують значні відмінності між сценаріями 2 і 3, але головними бенефіціарами в абсолютному вираженні є США, Франція, Німеччина, Велика Британія та Швейцарія. У цих країнах високий рівень туристів і високий рівень вакцинації. Країни, що розвиваються, будуть нести найбільші втрати від пандемії. У глобальному масштабі удар по міжнародному туризму, завданий COVID-19, спричинив втрату ВВП на суму понад 4 трильйони доларів США лише за 2020 та 2021 роки [14].

Криза, пов'язана з COVID-19, є переломним моментом для узгодження зусиль щодо підтримки засобів до існування, залежних від туризму у відповідності до Цілей сталого розвитку. Дорожня карта трансформації туризму має охоплювати п'ять пріоритетних напрямків: 1) пом'якшення соціально-економічних наслідків для забезпечення засобів існування, зокрема зайнятості жінок та економічної безпеки; 2) підвищення конкурентоспроможності та зміцнення стійкості, у тому числі шляхом диверсифікації економіки; 3) заохочення внутрішнього та регіонального туризму, де це можливо; 4) сприяння формуванню сприятливого бізнес-середовища для мікро-, малих та середніх підприємств; 5) цифрова трансформація туризму та розвиток інновацій.

Сьогодні необхідно розвивати інновації та цифрову трансформацію туризму, включаючи сприяння інноваціям та інвестиціям у цифрові навички, особливо для працівників, які тимчасово не працюють, і для тих, хто шукає роботу. Сприяти форсуванню стійкості та залученню зелених інвестицій, щоб перейти до конкурентоспроможного та ресурсоефективного туристичного сектору. Зелені інвестиції для відновлення можуть бути спрямовані на охоронювані території, відновлювані джерела енергії та кругову економіку. Координація та партнерство для перезапуску та трансформації туристичного сектору для досягнення Цілей сталого розвитку ставить людей на перше місце, щоб полегшити та зняти обмеження на подорожі відповідально та скоординовано.

Оскільки країни поступово знімають обмеження на подорожі, відпочинок і туризм у багатьох частинах світу має залишатися пріоритетом, а скоординовані протоколи охорони здоров'я, які захищають працівників, громади та мандрівників, котрі підтримують компанії та працівників, мають бути надійними. Тільки завдяки спільним діям та міжнародній співпраці можна трансформувати туризм та просунути його внесок у Порядок денний до 2030 року [20].

Висновки. Таким чином, у результаті проведеного дослідження визначено, що всі представники туристичної індустрії відчули негативні наслідки простою через пандемію COVID-19, але тенденція до поступового зниження захворюваності на нову коронавірусну інфекцію в світі дає надію на те, що обмежувальні заходи будуть переглянуті, і туристична галузь зможе почати активно відновлювати свою діяльність. Експерти також погоджуються, що ця криза стане локомотивом розвитку внутрішнього туризму в країнах. На думку експертів, перспективи розвитку туристичної галузі після пандемії поки що неоднозначні, а 2022 рік – теж під питанням, оскільки компаніям доведеться надавати послуги з турів, що не відбулися в поточному році, і були перенесеними на наступний рік. Таким чином, період відновлення вимагатиме не менше півтора-двох років.

Подальших розвідок потребує законотворча діяльність, яка має бути зорієнтована на збалансування туристичної діяльності, можливих майбутніх

стратегічних заходів щодо боротьби з вірусними пандеміями та вдосконалення існуючих тенденцій для розвитку ринку туризму. Перспективи подальших досліджень полягають у розробці новітніх методів регулювання ринку туризму та вдосконалення концептуальних основ управління туристичними потоками, що може стати сучасною парадигмою розвитку туристичної діяльності в період пандемії COVID-19.

Література:

1. McCabe S., Qiao G. A review of research into social tourism: launching the annals of tourism research curated collection on social tourism. *Ann. Tour. Res.* 2020, 85, 103103.
2. Ma X., et al. Nouveauté or Cliché? Assessment on island ecological vulnerability to tourism: application to Zhoushan, China. *Ecol. Indic.*, 2020, 113, 106247.
3. Lee C.-C., Chen M.-P. Ecological footprint, tourism development, and country risk: international evidence. *J. Cleaner Prod.*, 2021, 279, 123671.
4. Im J., Kim J., Choeh J.Y. COVID-19, social distancing, and risk-averse actions of hospitality and tourism consumers: a case of South Korea. *J. Destin. Market. Manag.*, 2021, 20, 100566.
5. Abbasi K.R., et al. How energy consumption, industrial growth, urbanization, and CO2 emissions affect economic growth in Pakistan? A novel dynamic ARDL simulations approach. *Energy*, 2021a, 221, 119793.
6. Abbasi K.R., et al. Analyzing the role of industrial sector's electricity consumption, prices, and GDP: A modified empirical evidence from Pakistan. *Aims Energy*, 2021b, 9 (1), 29–49.
7. Abbasi K.R., Abbas J., Tufail M. Revisiting electricity consumption, price, and real GDP: a modified sectoral level analysis from Pakistan. *Energy Policy*, 2021, 149, 112087.
8. Wut T.M., Xu J., Wong S.-M. Crisis management research (1985–2020) in the hospitality and tourism industry: a review and research agenda. *Tour. Manag.*, 2021, 85, 104307.
9. OECD. *Tourism Policy Responses to the coronavirus (COVID-19)*. 2020. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://read.oecd-ilibrary.org/view/?ref=124_124984-7uf8nm95se&title=Covid-19_Tourism_Policy_Responses (дата звернення: 04.01.2022).
10. ILO. Вестник МОТ: COVID-19 и сфера труда. Третий выпуск. 2020. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---europe/---ro-geneva/---sro-moscow/documents/briefingnote/wcms_743625.pdf (дата звернення: 04.01.2022).
11. ILO. *ILO guidelines on decent work and socially responsible tourism*. 2017. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.ilo.org/sector/activities/sectoral-meetings/WCMS_546337/lang--en/index.htm (дата звернення: 04.01.2022).
12. Лутовинова Н.В., Смагин А.А., Чижикова В.В., Сошенко М.В., & Бекбулатов Д.Р. К вопросу о влиянии пандемии коронавируса на экономику индустрии туризма. *Инновации и инвестиции*, 2021, (9), 55-57.
13. UNWTO. *World Tourism Barometer*. 2021. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.unwto.org/unwtoworld-tourism-barometer-data> (дата звернення: 04.01.2022).
14. UNCTAD. *COVID-19 and tourism an update*. 2021, UNCTAD. 23 p.
15. UNWTO. *Tourist Numbers Down 83% But Confidence Slowly Rising*. 2021. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.unwto.org/news/tourist-numbers-down-83-but-confidence-slowly-rising> (дата звернення: 04.01.2022).
16. Reuters COVID-19 Vaccination Tracker, based on Our World in Data, University of Oxford. 2021. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://graphics.reuters.com/world-coronavirus-tracker-and-maps/vaccination-rollout-andaccess/> (дата звернення: 04.01.2022).
17. UNCTAD. *COVID-19 and Tourism: Assessing the Economic Consequences*. United Nations Conference on Trade and Development, Geneva. 2020.
18. Aguiar A., Chepeliev M., Corong E., McDougall R., van der Mensbrugge D. The GTAP Data Base: Version 10. *Journal of Global Economic Analysis*, 2019, 4(1), 1-27. [Електронний ресурс].

– Режим доступу: <https://www.jgea.org/ojs/index.php/jgea/article/view/77> (дата звернення: 04.01.2022).

19. ETH Zürich KOF Economic Forecasts. Economic Forecast. 2021. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://kof.ethz.ch/en/forecasts-and-indicators/forecasts/kof-economic-forecast.html> (дата звернення: 04.01.2022).

20. UNWTO. Secretary-General's Policy Brief on Tourism and COVID-19. Tourism and COVID-19 – unprecedented economic impacts. 2021. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.unwto.org/tourism-and-covid-19-unprecedented-economic-impacts> (дата звернення: 04.01.2022).

References:

1. McCabe, S., Qiao, G., (2020). A review of research into social tourism: launching the annals of tourism research curated collection on social tourism. *Ann. Tour. Res.*, 85, 103103 [in English].

2. Ma, X., et al., (2020). Nouveauté or Cliché? Assessment on island ecological vulnerability to tourism: application to Zhoushan, China. *Ecol. Indic.*, 113, 106247 [in English].

3. Lee, C.-C., Chen, M.-P., (2021). Ecological footprint, tourism development, and country risk: international evidence. *J. Cleaner Prod.*, 279, 123671 [in English].

4. Im, J., Kim, J., Choeh, J.Y., (2021). COVID-19, social distancing, and risk-averse actions of hospitality and tourism consumers: a case of South Korea. *J. Destin. Market. Manag.*, 20, 100566 [in English].

5. Abbasi, K.R., et al., (2021a). How energy consumption, industrial growth, urbanization, and CO2 emissions affect economic growth in Pakistan? A novel dynamic ARDL simulations approach. *Energy*, 221, 119793 [in English].

6. Abbasi, K.R., et al., (2021b). Analyzing the role of industrial sector's electricity consumption, prices, and GDP: A modified empirical evidence from Pakistan. *Aims Energy*, 9 (1), 29–49 [in English].

7. Abbasi, K.R., Abbas, J., Tufail, M., (2021). Revisiting electricity consumption, price, and real GDP: a modified sectoral level analysis from Pakistan. *Energy Policy*, 149, 112087 [in English].

8. Wut, T.M., Xu, J., Wong, S.-m., (2021). Crisis management research (1985–2020) in the hospitality and tourism industry: a review and research agenda. *Tour. Manag.*, 85, 104307 [in English].

9. OECD. (2020). Tourism Policy Responses to the coronavirus (COVID-19). Retrieved from https://read.oecd-ilibrary.org/view/?ref=124_124984-7uf8nm95se&title=Covid-19_Tourism_Policy_Responses [in English].

10. ILO. (2020). Visnyk MOP: COVID-19 ta sfera pratsi. [ILO Newsletter: COVID-19 and the world of work.]. Tretii vypusk. Retrieved from https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---europe/---ro-geneva/---sro-moscow/documents/briefingnote/wcms_743625.pdf [in Russian].

11. ILO. (2017). ILO guidelines on decent work and socially responsible tourism. Retrieved from https://www.ilo.org/sector/activities/sectoral-meetings/WCMS_546337/lang-en/index.htm [in English].

12. Lutovinova, N.V., Smahin, A.A., Chyzykova, V.V., Soshenko, M.V., Bekbulatov, D.R. (2021). Do pytannia vplyv pandemii koronavirusu na ekonomiku promyslovosti turyzmu. [in Russian]. *Innovatsii ta investytsii*, (9), 55-57. [in Russian].

13. UNWTO. (2021). World Tourism Barometer. Retrieved from <https://www.unwto.org/unwtoworld-tourism-barometer-data> [in English].

14. UNCTAD. (2021). COVID-19 and tourism an update. UNCTAD. 23 p. [in English].

15. UNWTO (2021). Tourist Numbers Down 83% But Confidence Slowly Rising. Retrieved from <https://www.unwto.org/news/tourist-numbers-down-83-but-confidence-slowly-rising> [in English].

16. Reuters COVID-19 Vaccination Tracker, based on Our World in Data, University of Oxford. (2021). Retrieved from <https://graphics.reuters.com/world-coronavirus-tracker-and-maps/vaccination-rollout-andaccess/> [in English].
17. UNCTAD (2020). COVID-19 and Tourism: Assessing the Economic Consequences. United Nations Conference on Trade and Development, Geneva. [in English].
18. Aguiar, A., Chepeliev, M., Corong, E., McDougall, R., & van der Mensbrugge, D. (2019). The GTAP Data Base: Version 10. *Journal of Global Economic Analysis*, 4(1), 1-27. Retrieved from <https://www.jgea.org/ojs/index.php/jgea/article/view/77> [in English].
19. ETH Zürich KOF Economic Forecasts. (2021). Economic Forecast. Retrieved from <https://kof.ethz.ch/en/forecasts-and-indicators/forecasts/kof-economic-forecast.html> [in English].
20. UNWTO. (2021). Secretary-General's Policy Brief on Tourism and COVID-19. Tourism and COVID-19 – unprecedented economic impacts. Retrieved from <https://www.unwto.org/tourism-and-covid-19-unprecedented-economic-impacts> [in English].